

VILLA SOFIA

Filosoferen in Toscane

René ten Bos - 'Antropoceen, ecologie en gezondheid Programma

Algemeen thema

Tijdens deze week zullen we ons verdiepen in complexiteit. Daarbij gaat de belangstelling vooral uit naar de vraag hoe complexiteit ons gevoel voor rationaliteit onder druk zet. Al sinds de oude Grieken is rationaliteit vooral gezien als iets wat gebaseerd is op het uitsluiten van een derde mogelijkheid. De zogenoemde Wet van de Uitgesloten Derde (Principium tertii exclusi) werd eeuwenlang onaantastbaar geacht: iets is waar of onwaar, een derde mogelijkheid is er niet. Als we ervan uitgaan dat complexiteit deze bijkans heilige intuïtie op het spel zet, dan bedoelen we vooral dat dingen en gebeurtenissen vandaag de dag zo samen (com) gevlochten (plectere) zijn dat ze tegelijkertijd waar en onwaar kunnen zijn. Dat is in ieder geval de les van de zogenoemde complexity sciences: ecologie, biologie en klimatologie.

Het doel van deze week is om deelnemers een degelijke introductie te bieden in de filosofie van complexiteit. Vier vragen staan daarbij centraal...

Dag 1.

Wat vertellen de complexiteitswetenschappen ons?

Veel aandacht is er geweest voor het concept van het Antropoceen. Veel wetenschappers willen ons laten geloven dat we in een nieuw geologisch tijdperk leven waarin er voor het eerst in de geschiedenis van de planeet een soort is die invloed uitoefent op planetaire gebeurtenissen zoals klimaatopwarming, broeikaseffecten of het uitsterven van diersoorten. De mens is deze soort. Wat het zogenoemde Antropoceen ons vooral leert, is dat de traditionele opposities (mens-dier, cultuur-natuur, ecologie-economie, enz.) niet langer geloofwaardig zijn, omdat de beide polen voortdurend op elkaar inwerken. We zullen echter niet lankmoedig de wetenschap volgen en ook kijken welke filosofie kritiek op het hele idee van het Antropoceen heeft geformuleerd.

Dag 2.

Wat gebeurt er in die complexiteitswetenschappen?

Het is van belang ook nader te kijken naar een paar van die complexiteitswetenschappen. Hier zullen we vooral ingaan op extinctiebiologie en klimatologie. Volgens veel van die complexiteitswetenschappers is het uitsterven van soorten het ernstigste probleem. We zullen ingaan op de vraag wat uitsterven precies is en we zullen zien hoe filosofie erover gedacht heeft. Blijken zal dat die filosofie misschien niet zozeer het uitsterven van soorten centraal heeft gesteld, maar wel het uitsterven van de mens (of 'het einde van de mens'). Moeten we dit afdoen als doemdenken? Of kunnen we leren van filosofen als Emil Cioran of Eugene Thacker die denken dat het einde van de mens iets is waar we ons op kunnen verheugen? Wat betreft de klimatologie zullen we ons vooral bezighouden met twee thema's die direct met complexiteit samenhangen: a) de opkomst van waarschijnlijkheid – in zekere zin is dit het meest directe antwoord op die twijfel aan de Wet van de Uitgesloten Derde. Waarschijnlijkheid is wat precies tussen waarheid en onwaarheid als derde mogelijkheid door glipt; b) het idee van de chaos als grondbeginsel van deze wetenschappen – concreet betekent dit idee, dat teruggaat op de legendarische meteoroloog Lorenz, dat de atmosferische werkelijkheid niet volledig calculeerbaar of voorspelbaar te maken is.

Dag 3. Hoe reageren we op de bevindingen van deze complexiteitswetenschappen?

Hier zullen we twee probleemvelden de revue laten passeren: a) we gaan in op de manieren waarop het volk (de demos) reageert op de bevindingen van de complexiteitswetenschappen. Hier gaan onze filosofische bespiegelingen verrassend concreet en actueel worden. Zijn de wetenschappelijke wijsheden voldongen feiten die mensen moeten accepteren (denk hier bv. aan wat wetenschappen zeggen over stikstof en de reactie van de boeren erop)? We zullen hier zien dat de grotallegorie van Plato ons nog steeds verrassend veel kan leren over de huidige tijd. b) hier gaan we veeleer in op de vraag hoe we de complexiteit die ons aangereikt worden moeten omzetten in manageriële of bestuurskundige actie. We zullen zien dat veel van de huidige managementmodellen oog in oog met die complexiteit tekortschieten. Maar de vraag is wel waarvoor we ze moeten vervangen?

Dag 4 en 5. Wie heeft of wat is het laatste woord?

Onze tijd wordt gekenmerkt door een zekere vermoeidheid met complexiteit. Men wordt er somber van, men wil er niet meer over nadenken, men wil wat doen en niet op de handen blijven zitten. Er is, zo zullen we zien een hartstocht voor het laatste woord, dat aan alle discussies een einde moet maken. We zullen hier traceren waar deze hartstocht vandaan komt. De reis op deze dag zal beginnen met de kerkelijkheid die in de middeleeuwen het laatste woord opeist tot aan het huidige managementdenken, de gezondheidszorg en de rechtspraak waar deze hartstocht evenzeer vigeert. Een andere manier om dit aan te vliegen is dat we moeten gaan nadenken over dogmatiek. Complexiteit, zo zullen we zien, vraagt juist niet om dogmatiek, maar om een verlangen ieder gesproken woord tegen te spreken, iets wat we ooit nog aanduiden met scepsis.